

ANKARA ÜNİVERSİTESİ PEYZAJ MİMARLIĞI BÖLÜMÜ

Kültür nedir? Kültür ile ilgili tanımlar, Kültür ve Peyzaj

İÇİNDEKİLER

-
- **Kültür, kültür ile ilgili tanımlar.**

-
- **Kültürel Peyzajlar**

-
- **Çevre ve Kültürel Peyzajlar**

Kültür sözcüğü latince *culturadan* gelir. *Cultura*, inşa etmek, işlemek, süslemek, bakmak anlamlarına gelen Colere'den türetilmiştir. Örneğin Romalılar 'mera işlenmesine' agri cultura demişlerdir (1).

Kültürleme;Kültürleme (*enculturation*), ya da edilgen biçimiyle *kültürlenme*, bireylerin içinde yaşadıkları kültürün gerekliliklerini öğrendikleri, davranış normları ve değer yargılarını edindikleri süreçtir (2).

Kültürleşme İki ya da daha fazla kültürün etkileşimleri sonucu benzeşme yönünde değişmeye uğramalarıdır (3).

Kültürel Asimilasyon Bir toplumun kültürünün başka bir toplumun kültürünü zamanla kendine benzetmeye çalışması ve sonuçta tamamen kendine bağlı hale getirmesi kültürel asimilasyon olarak tanımlanır (4).

Fotoğraf 1.1

Kültür; toplumların yaşam biçimleri, gelenek ve göreneklerinin, üretim olanaklarının bileşkesi olarak toplumsal kimliğin özüdür(Erdoğan,2013).

Kültür, evre biçimlenmesinde doėrudan etkili olan en önemli olgu olarak evre oluėumunda temel belirleyicilerden biridir.

Gerek kentsel gerekse kırsal çevrelerde ilk etapta algılanan kültürel imge yerleğimlerin genel silüet özelliklerinin tanımlanmasında ve kimliklerin oluğumunda belirleyici olmaktadır (Erdoğan, 2013).

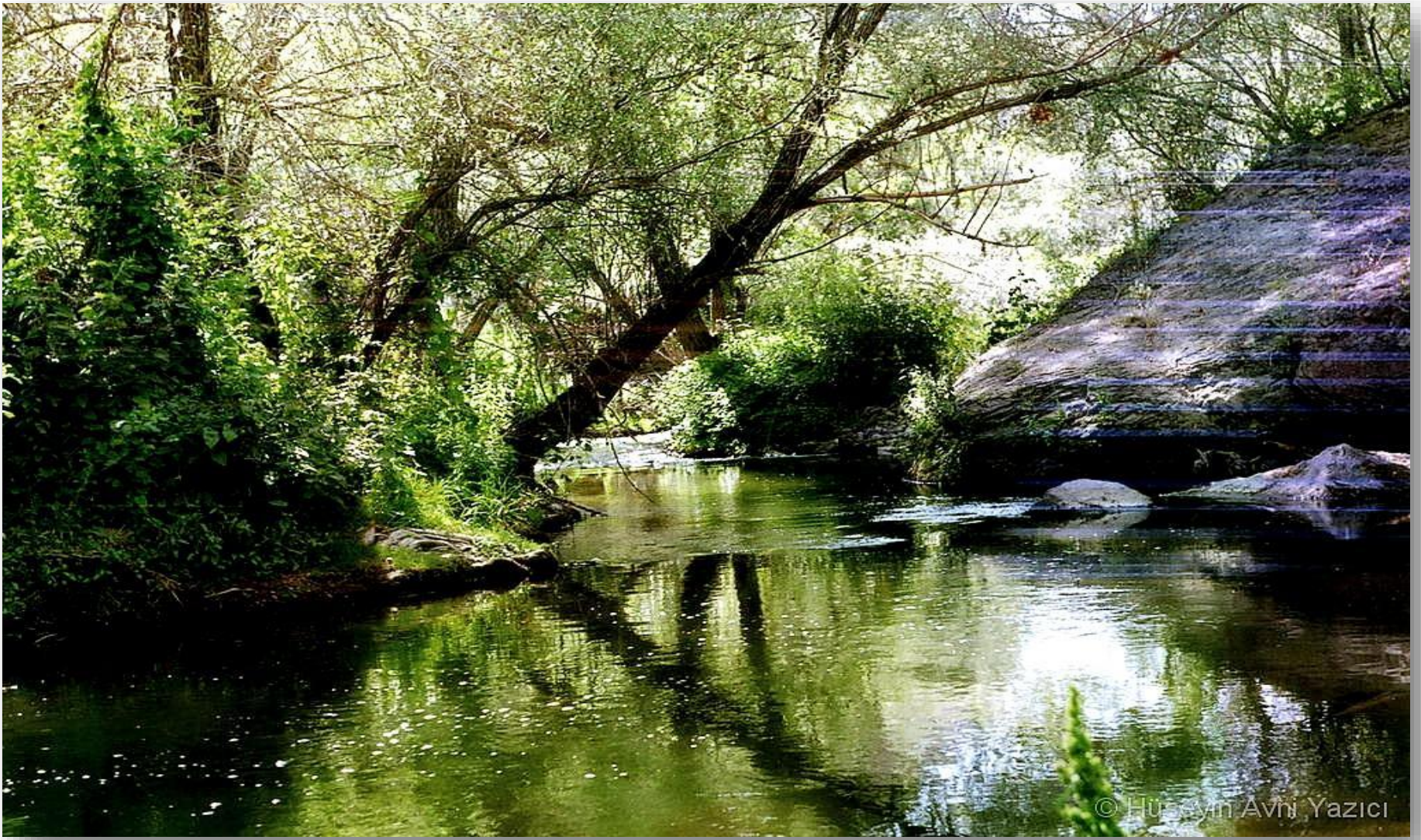
Bir kültürel peyzaj alanının kimliğinde coğrafi konum alanın sahip olduğu doğal değerler, tarihi olaylar, insan eli ile oluşturulmuş yapılanma biçimi, estetik değerler, alanın taşıdığı simgesel değerler ve sosyo ekonomik yapı belirleyici olmaktadır (Erdoğan,2013).

Kültür varlıkları, tarih öncesi ve tarihi dönemlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında ya da su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

Çevre ile kültür ilişkisinin ortaya konduğu bu aşamada öncelikle çevre oluşumu, kültürel varlıklar ve kültürel peyzajlar kapsamında “**kültür varlıkları**”, “**sit**” ve “**koruma**” (korunma) kavramlarının tanımlanması gerekmektedir.

© Hüseyin Avni Yazıcı

Sitler, tarih öncesinden bugüne kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olan ve yaşadıkları dönemlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları, önemli tarihi olayların geçtiği yerler ve saptaması yapılmış doğa özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

Koruma ise, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon etkinliklerini kapsamaktadır. Bu anlamda, koruma alanları da bu özelliklere sahip olan korunması zorunlu olan alanlardır.

ÇEVRE VE KÜLTÜREL PEYZAJLAR

Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN)'nin yaptığı tanıma göre kültürel peyzaj, kültürel ve doğal kaynaklar ile bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve etkinlikle birlikte anılan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlardır (Erdoğan,2013).

KÜLTÜREL PEYZAJLAR

Kültürel peyzajlar doğal ve insan eli ile oluşturulmuş tüm öğeleri içermektedir. Doğa ve insanın ortak çalışması ve ürünüdür. Yani var olan doğa ya da doğal çevre içinde farklı kültür ve uygarlıkların eklediği kültürel ve yapısal öğeler bütünüdür ve tüm peyzaj alanlarında kültürel öğeler bulunmaktadır (Erdoğan,2013).

KÜLTÜREL PEYZAJLAR

Unesconun tanımına göre ise **kültürel peyzaj alanları** sahip oldukları doğal çevre özellikleri, çevre kaynakları ve yerel olanaklar kapsamında biyolojik çeşitliliğin devamına katkı sağlayan alanlardır. Yani doğa ve insanın birlikte oluştuğu çevrelerdir (Erdoğan,2013).

Bir alanın, çevrenin kültürel peyzaj niteliği kazanması için mutlaka mevcut doğal çevreye insan katkısı olması, insan eli ile oluşturulmuş; kültürünün yansımaları olarak nitelenebilecek öğelerin bulunması gerekmektedir (Erdoğan,2013).

KÜLTÜREL PEYZAJ KAPSAMINDA ÇEVRE

Çevre kavramının oldukça kapsamlı olmasına karşın kültürel peyzajı oluşturan çevre elemanları:

- Kültürel çevre elemanları
- Fiziksel çevre elemanları olarak iki temel grupta sınıflandırılmaktadır.

Kültürel peyzajı oluşturan kültürel çevre üç şekilde gelişim göstermektedir.

Bir grup ya da topluma ait olan inançlar ve algılar, değer yargıları ve normlar, gelenekler ve davranışlar gibi inanç ve ahlaki yargıların oluşturduğu kültürel çevreler

Bir grup insanın çoğunluğunun fikir birliğine vardığı davranışlar, duygular ve fikirler , yani her türlü inançtan ve değer yargılarından bağımsız gelişen toplumun sağduyusunu oluşturan mantıksal kararlar ile gelişen kültürel çevreler

Tüm bu ortak duyguların, değerlerin ve inançların sosyalleşme ve eğitim aracılığıyla korunup, bir nesilden diğerine aktarılarak tasarım elemanlarına, yapı kültürüne ve fiziksel çevreye yansımalarıyla gelişen kültürel çevrelerdir.

Kültürel çevre, bu gelişim aşamaları sonucunda oluşmakta ve toplumların davranışları, duyguları, değer yargıları, inanç yargıları gibi olgular çerçevesinde biçimlenmektedir (Erdoğan, 2013).

Bir çevrenin kültürel değer olarak nitelenmesinde taşıdığı tarih, nitelik, mekan boyutları önemlidir ve tarihsel, belgesel, simgesel, sanatsal, özgünlük, nadirlik değerlerine sahip olması gerekmektedir (Erdoğan, 2013).

Bütün kentsel çevreler, eski kültürlerin kalıntıları olan antik/arkeolojik siteler, dönem özellikleri ve estetik değer taşıyan tarihi sit alanları, kültürel çevre örnekleri olarak nitelendirilmektedir(Erdoğan,2013).

Kültürel peyzaj kapsamında, kültürel varlıkların dışında onların çevresini oluşturan doğal oluşumların ve doğal varlıkların da değerlendirilmesi gerekmektedir.

İnsan çevre etkileşiminde önemli yeri olan “ doğal bitki örtüsü ” mutlaka göz önünde bulundurularak kültürel peyzajların bütünlüğü korunmalıdır.

Fakat bugün insanların çevrelerini biçimlendirmesinin bir sonucu olarak fiziksel çevrede mevcut bitki örtüsü yanında bir de potansiyel doğal bitki örtüsünün varlığı söz konusu olmaktadır. Bu sınıflamaya göre:

- Potansiyel doğal bitki örtüsü; herhangi bir alanda dış etkilerin kaldırılması sonucu oluşabilecek ideal bitki örtüsüdür.
- Mevcut bitki örtüsü ise bir alanda halen mevcut olan bitki örtüsüdür.

Tüm bu doğal ve kültürel özelliklerin oluşturduğu peyzaj özellikleri alandaki peyzaj kalitesine ve içerdiği değerlere göre belirlenmektedir. Herhangi bir alandaki peyzajın kalitesi: o alanın estetik, ekolojik ve ekonomik işlevsel nitelikleri kapsamında değerlendirilmektedir.

Peyzajın ekolojik niteliğini değerlendirmek için: biyolojik çeşitlilik, tutarlılık ve genel çevresel nitelik (hava,su, toprak kalitesi) olmak üzere başlıca 3 kriter kullanılmaktadır.

Ekonomik işlevsel nitelik bir peyzajın farklı arazi ya da alan kullanımları için temel oluşturabilme niteliği ve düzeyi ile değerlendirilmektedir.

Böyle bir temelin olmadığı durumlarda, peyzajlar işlevsiz kalmakta ve uzun süre varlıklarını sürdürmeleri mümkün olmamaktadır. Bu anlamda kültürel peyzajların belli bir işleve sahip olması sürdürülebilirliğinin sağlanmasında en önemli etken olmaktadır.

Kültürel Peyzaj ve sınıflandırılması

Kültürel peyzajlar doğal, kırsal, kent ve kent çevresindeki bölgeleri kapsamaktadır. Ülkeler arası bölgeler ve iç sular ve deniz bölgeleri kültürel peyzajlar kapsamında değerlendirilmektedir.

Kültürel peyzaj, geleneksel olarak " Dünya yüzeyinin algılanan bir parçası" olarak biçimlenmiş ve coğrafya disiplini bakış açısıyla tanımlanmaktadır.

Kültürel peyzaj, içeriğinin çok geniş olması nedeni ile sınıflandırılmakta güçlük çekilen bir kavram olmasına karşın birçok tanımı yapılmıştır.

Kültürel peyzaj alanları insan topluluklarının evrimini yer ve zaman içindeki davranış biçimlerini ve yerleşim özelliklerini anlatan, insan ve doğal elemanların farklı şekillerde bir araya gelişi ile biçimlendirilmiş ve geçmişe ışık tutan fiziksel kalıntıların, tarihi olayların orada yer almasından dolayı: edebi resimler ve sanatsal çalışmalar; çarpıcı geleneksel özellikler; alan kullanımı ve aktivitelerin mevcut olması nedeni ile değişik katmanlardaki kültürel değerler ve toplumsal tanımlamalar kazandıran peyzajın kesin sınıflandırılmamış bir parçası olarak tanımlanmıştır.

Bu alanlarda doğa ve insan eliyle oluşturulmuş oğelerin uyum içinde olması; tarihi estetik, etnolojik ve antropolojik olarak değer taşımaları; o bölgedeki hakim doğa unsurlarını, arazi kullanım biçimlerini ve geleneksel yaşamın sürdürüldüğü dokularını bölge adına temsil edebilmeleri aranan diğer nitelikler arasındadır.

Tüm peyzaj alanları kültürel öğelere sahiptir. Ancak bir alanın “kültürel peyzaj” alanı niteliği kazanması için doğa-insan birlikteliğinin süreç içinde önemli eserler vermesi ve bu ürünlerin belli niteliklerde ve uyum içerisinde olması gerekmektedir.

NPS (Amerikan Milli Park Servisi) Tarafından Yapılan Kültürel Peyzaj Sınıflamaları

NPS'ye göre ;
kültürel peyzaj
tipleri:

Tarihi
tasarlanmış
peyzajlar

Yöresel peyzajlar

Tarihi alanlar

Etnografik
peyzajlar

Tarihsel tasarlanmış peyzajlar

Bilinçli olarak tasarlanan çevreleri içeren peyzaj oluşumlarıdır.

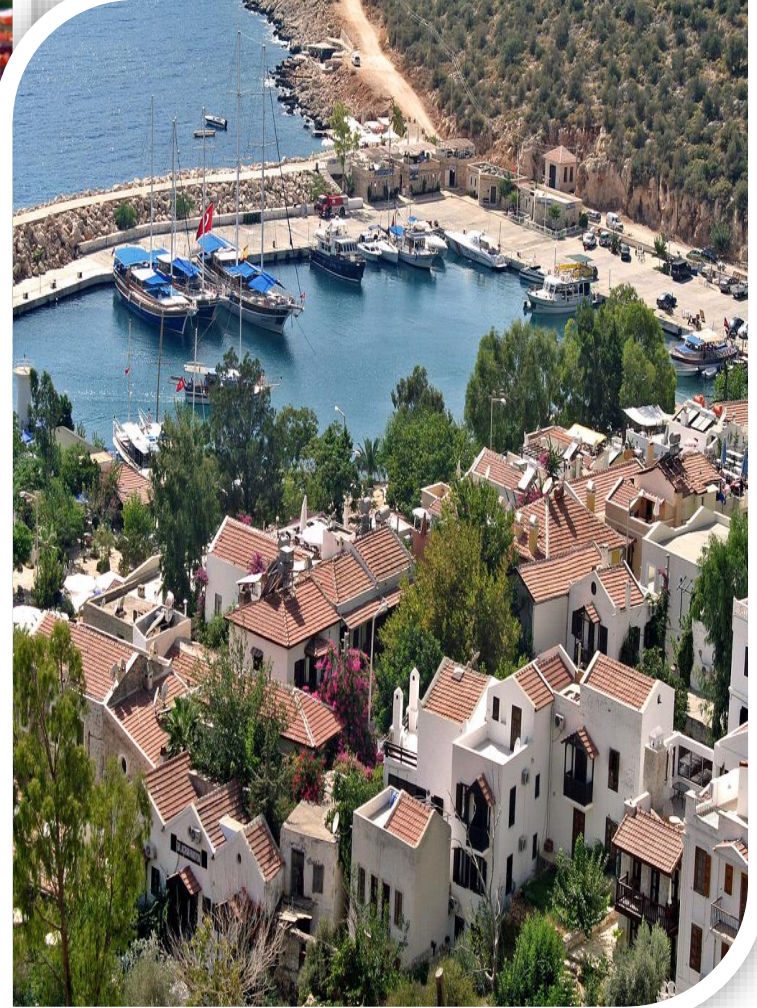
Özelde değerlendirildiğinde, içinde bulunduğu dönemin tasarım ve kültürel özelliklerini yansıtan ya da belli bir ekolü yansıtacak biçimde bir tasarımcı tarafından belli bir işlev ve amaca hizmet etmek üzere tasarlanarak biçimlendirilen peyzajlardır (Erdoğan,2013).

Yöresel peyzajlar

Tarihi tasarlanmış peyzajlardan farklı olarak süreç içinde spontan gelişim gösteren bir tasarımcısı bulunmayan ama yerel kimlik taşıyan peyzajlardır.

Anadolu'nun hemen bütün coğrafi bölgelerinde yöresel peyzajlara örnek olabilecek birçok yerleşme alanı bulunmaktadır.Şanlıurfa-Harran, Bartın-Amasra, Nevşehir-Uçhisar, Mardin-Midyat, Kayseri-Talas, Muğla-Bodrum, Antalya-Kalkan verilebilecek yöresel peyzaj örneklerindedir.

Tarihi peyzaj alanları

Önemli bir tarihi olayın gerçekleştiği ya da ulusal açıdan önem taşıyan bir olayın cerayan ettiği, toplumsal anlamda önemli olan ya da insanlar arası ilişkilerin biçimlendirdiği kültürel peyzaj türüdür.

Önemli savaşların geçtiği alanlar veya bir ülkenin tarihinde önemli bir yere sahip olan devlet büyüklerinin kullandığı binalar, bir ulusun geleceği ile ilgili önemli kararların alındığı yapı ya da alanlar bu kapsamda değerlendirilmektedir.

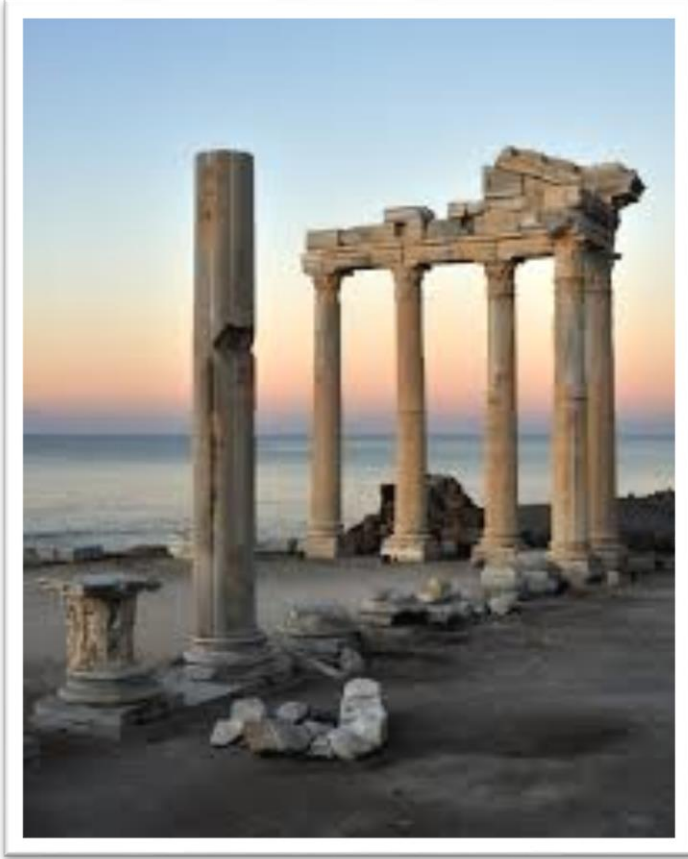

Sivas kongrelerinin gerçekleştirildiği binalar ve yakın çevreleri tarihi peyzaj alanlarına örnektir.

Etnografik peyzajlar

Arkeolojik yerleşimler, dini amaçla kullanılan kutsal alanlar ve jeolojik oluşumlar bu kapsamda değerlendirilen alanlardır. Küçük bitki toplulukları, hayvanlar, yaşam ve tören alanları da bu tür öğeler etnografik peyzajlar olarak nitelenmektedir.

Side arkeolojik sit alanı ya da Kapodokya' da yer alan yerleşmeler örnek olarak verilebilir.

UNESCO Tarafından Yapılan Kültürel Peyzaj Sınıflamaları

Kültürel peyzajların doğru analiz edilmesi; elemanlarının tanımlanması, değerinin saptanabilmesi ve korunmasına ilişkin unsurların net bir biçimde belirlenmesi açısından önemli olmaktadır.

Açıkca tanımlanabilen peyzaj alanları

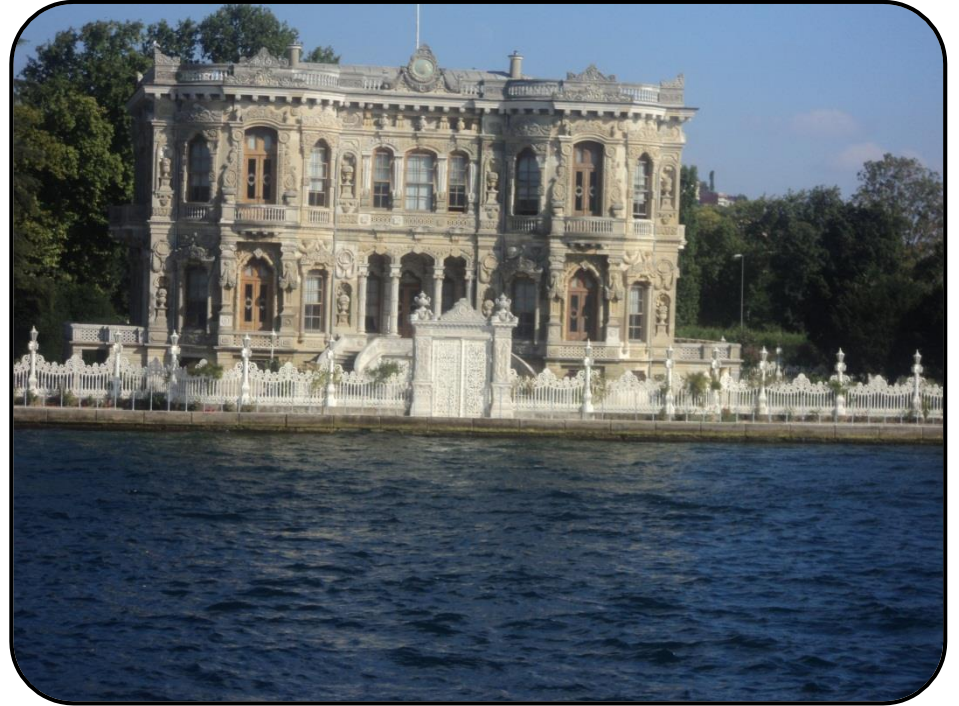
Organik olarak gelişebilen peyzaj alanları

Jeolojik miras: fosil kalıntı peyzaj alanları

Süreklilięi olan peyzaj alanları

Açıkça Tanımlanabilen Peyzaj Alanları

Bu alanlar insanlar tarafından düzenlenen büyük park ve bahçeler ile bunların içindeki çoğu dini nitelikteki yapı ya da yapı gruplarını içermektedir. Örnek olarak Dolmabahçe Sarayı ve bahçeleri, Beylerbeyi Sarayı ve bahçeleri, İhlamur Kasrı ve çevresinde yer alan koruluk alan verilebilmektedir.

Organik olarak gelişmiş peyzaj alanlar

Bu alanlar genel olarak insan yaklaşımının tarihteki izlerini içermektedirler ve iki alt başlıkta incelenmektedir.

Jeolojik miras: fosil/kalıntı Peyzaj alanları

Sürdürülebilir Peyzaj alanları

Jeolojik miras: fosil/kalıntı peyzaj alanları

Bu alanlar canlı yaklaşımının bugün artık mevcut olmayan bölümlerinin izlerini içermektedir. Antik çağlarda kullanımı ve bugün terk edilmiş maden ocakları da bir endüstriyel peyzaj elemanı olarak ve bir döneme ilişkin teknolojinin kalıntılarını içermeleri bakımından kalıntı peyzaj alanı olarak tanımlanmaktadırlar.

Sürekliği olan peyzaj alanları

Organik olarak gelişmiş peyzaj alanlarının ikinci alt grubudur. Bu alanlar eski çağlardan bu yana insanoğlu tarafından sosyal ya da ekonomik amaçlar ile işlevlendirilmiş ve gelişerek bugüne kadar gelmişlerdir. Örneğın Dođu Karadeniz Bölgesi, çay üretim alanları, Konya'nın buğday tarlaları, şanlıurfa kırsal kesiminde tarımsal üretimi sürdüren alanlar bu kapsamda değerlendirilebilecek alanlardır.

Yardımcı kültürel peyzaj alanları

Kültürel peyzaj alanlarından biri olan bu alanlar dini, artistik ya da kültürel motiflerle bütünleşmiş tümüyle doğal alanlardır.

Arkeolojik ve tarihi özellikteki kentsel kültürel peyzaj alanları

Arkeolojik ve tarihi özelliklerin gözlemlenebildiği, aynı zamanda bugün de kentsel yerleşim alanı olarak kullanılan alanlardır. Aizonai, Demre, Termessos örnek arkeolojik ve tarihi özellik taşıyan kırsal kültürel peyzaj alanlarıdır.

Tarihi ekolojik alanlar

Tarihi ekoloji, insan davranışları ve doğa arasında devam etmekte olan ilişkilerin peyzaj üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır.

Örnek olarak tarihi parklar, arkeolojik parklar, doğal anıtlar, doğal sitler, milli parklar, endemik bitki toplulukları, vb. alanlar bu tür tarihi ekolojik alanlardır. Bu kapsamda Bursa, Uludağ Milli Parkı, Antalya, Köprülü Kanyonu tarihi ekolojik alanlara örnek olarak verilebilecek alanlardır.

Kesişen özelliklerin bir arada olduğu kültürel peyzaj alanları

Kültürel peyzaj özelliklerini gösteren, fakat mevcut durumu ile hem kentsel, hem kırsal hem de tarihi ekolojik alanlardan ikisi ya da üçünün birden özelliklerini bir arada bünyesinde bulunduran alanlardır.

YARALANILAN KAYNAKLAR

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2282

AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1279 (Peyzaj Çevre ve Tarım,2013).

(1) www.wikipedia.com.tr

(2) www.turktime.com.tr

(3) www.turktime.com.tr

(4) www.wikipedia.com.tr